

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерство юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
5. Подготовка и проведение отдельных видов судебной экспертизы : [учебное пособие] / [С.П. Дидковская, Н.И. Клименко, В.К. Лисиченко]. – К., 1997. – 77 с.
6. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.
7. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : [учебно-практическое пособие] / М.Г. Щербаковский. – Х. : Эспада, 2005. – 544 с.

ШПАК О. О.,

здобувач

(*Національна академія
прокуратури України*),

начальник відділу нагляду

за додержанням законів органами

внутрішніх справ при провадженні

оперативно-розшукової діяльності

(*Управління нагляду за додержанням законів*

у кримінальному провадженні прокуратури

Хмельницької області)

УДК 343.16

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИКА З ОРГАНОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню сутності взаємодії процесуального керівника з органом досудового розслідування. Висвітлюються особливості організації такої взаємодії та виокремлюються фактори, що негативно впливають на її здійснення. Зроблено висновок, що однією з ключових складових організації роботи прокурора-процесуального керівника є належне забезпечення його взаємодії з органами досудового розслідування.

Ключові слова: *взаємодія, прокурор-процесуальний керівник, орган досудового розслідування, ефективність кримінального провадження, організація роботи.*

Стаття посвящена дослідженню сутності взаємодії процесуального керівника з органом досудового розслідування. Освітлюються особливості організації такого взаємодіяння і виділяються фактори, негативно впливаючі на її здійснення. Сделан вывод, что одной из ключевых составляющих организации работы прокурора-процесуального керівника является надлежащее обеспечение его взаимодействия с органами предварительного расследования.

Ключевые слова: *взаимодействие, прокурор-процесуальный руководитель, орган досудового расследования, эффективность уголовного производства, организация работы.*

The article is devoted to the study of the nature of interaction the head of the procedural with authority of the pre-trial investigation. The author highlights the features of the organization of such cooperation and highlights the factors that negatively affect its implementation. It was concluded that one of the key components of the organization of the prosecutor-procedural manager is to ensure the interaction with the bodies of the preliminary investigation.

Key words: *interaction, prosecutor-procedural manager, pretrial investigation, effectiveness of criminal proceedings, organization of work.*

Вступ. Однією з головних умов ефективності досудового розслідування є забезпечення досягнення завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також швидке, повне й неупереджене розслідування й судовий розгляд для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру.

У цьому сенсі вирішальне значення для досягнення ефективності кримінального розслідування має правильно організована взаємодія процесуальних керівників і слідчих, а також оперативних підрозділів, особливо на початкових етапах слідства.

Проблеми взаємодії прокурорів-процесуальних керівників з органами досудового розслідування були предметом наукових досліджень таких учених, як В. Долежан, В. Годороба, О. Кириченко, О. Комарницька, А. Лапкін, Н. Марчук, Д. Никифорчук, М. Руденко, О. Юхно, М. Якимчук та інші.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності взаємодії процесуального керівника з органом досудового розслідування, правовий аналіз особливостей організації такої взаємодії й виокремлення факторів, що негативно впливають на її здійснення.

Результати дослідження. Етимологічне значення слова «взаємодія» однозначне, це обопільний зв'язок, погоджена дія між ким-небудь, яка призводить до зміни стану. Проте зміст цього поняття може мати відмінності залежно від сфери застосування.

Наприклад, у військовій термінології сутність принципу взаємодії розглядається як спільні дії для досягнення мети операції. У військових науках принцип взаємодії трактується як об'єднання в одне ціле процесів планування, прийняття рішення й ведення військових дій [1, с. 213].

Варто відмітити, що у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) відсутнє визначення терміна «взаємодія», разом із тим цей термін активно застосовується в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 5 ст. 7), що, з метою швидкого й повного запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, зобов'язує підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, взаємодіяти між

собою й іншими правоохоронними органами, у тому числі відповідними органами іноземних держав і міжнародних антитерористичних організацій. Також у розділі V «Взаємодія спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та інших державних органів» Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначено основні положення щодо взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю [2].

Утім у теорії та практиці кримінального процесу поняття «взаємодія» вживається, як правило, тоді, коли мова йде про взаємоузгоджену (за метою, характером, місцем і часом) діяльність прокурора, слідчого й оперативного підрозділу, оснований на положеннях нормативно-правових актів [3, с. 51], що спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, за керівної та організуючої ролі прокурора й чіткого розмежування компетенції. Тому термін і власне поняття «взаємодія» відрізняються від таких близьких до них за змістом понять, як «взаємозв'язок», «узгоджені дії», «координація», «сприяння», «надання допомоги» тощо, зміст яких варіюється у відповідних правових нормах або впливає з їхнього змісту [1, с. 213].

У діяльності прокурора-процесуального керівника належна взаємодія з органом досудового розслідування є визначальною. З цього приводу М. Руденко зазначає, що частині науковців притаманне навіть перебільшення її значення, коли останні визначають процесуальне керівництво як один із засобів взаємодії прокурора і слідчого [4, с. 279].

Також у літературі взаємодія аналізується із позиції різних наукових галузей. Зокрема, В. Плішкін пропонує взаємодію у правоохоронних органах розглядати як управлінське поняття – форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємно доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи загалом. Причому важливо мати на увазі, що взаємодія як управлінська категорія виявляється не тільки у внутрішньо організаційній діяльності системи, а й у її зовнішніх функціях [5, с. 500].

У свою чергу, М. Головка обґрунтував зміст взаємодії працівників правоохоронних органів із позиції юридичної психології як спільну діяльність із виявлення, розкриття й розслідування злочинів, яка передбачає узгоджені та скоординовані дії шляхом раціонального поєднання форм і методів роботи, властивих цим підрозділам, за чіткого розмежування повноважень кожного з них. Розкриваючи сутність такої взаємодії, варто говорити про професійно-психологічну сумісність. На думку науковця, чинником, який може об'єднати зацікавленість слідчого, працівників оперативно-розшукових підрозділів у докладанні зусиль, спрямованих на ефективну взаємодію в розслідуванні кримінальних правопорушень, має бути не адміністративне підпорядкування, а впровадження спільного критерію оцінювання їхньої роботи – прийняття справи судом [6, с. 15].

Такі науковці, як І. Козаченко та В. Регульський, вважають, що взаємодія – це своєрідна модель комплексного виконання правоохоронних, оперативно-розшукових заходів, які здійснюються з урахуванням відповідних умов оперативної ситуації та обстановки. Тобто, взаємодія є концентрацією сил, засобів і методів для досягнення поставленої мети, здійсненням відповідних спільних заходів, вибором таких тактичних прийомів або їхніх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами й засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, за найменших витрат і безумовного дотримання чинного законодавства [7, с. 179].

У цьому сенсі варто наголосити на важливості розуміння того, що сутність взаємодії, зокрема, як юридичного поняття не зводиться до механічної, а є цілісною сукупністю, що має не властиву окремим елементам якість, необхідну для досягнення спільної мети [8, с. 240]. Тому найважливішою умовою встановлення реальної, а не фіктивної взаємодії є наявність спільного інтересу в кожного із суб'єктів взаємодії.

Тож з урахуванням специфіки досліджуваної проблеми щодо взаємодії прокурора з органом досудового розслідування під указаним поняттям потрібно розуміти визначену на основі законних і підзаконних актів, спільну, скоординовану та планомірну діяльність суб'єктів, наділених притаманним лише їм правовим статусом, спрямовану на проведен-

ня комплексу слідчих (розшукових) дій, процесуальних і оперативно-розшукових заходів, з метою швидкого, повного й неупередженого розслідування злочинів у межах одного кримінального провадження [9, с. 115].

Правовою основою взаємодії процесуального керівника з органом досудового розслідування, а також оперативно-розшуковими підрозділами в ході розслідування кримінальних правопорушень є таке:

- п. п. 5–6 ч. 2 ст. 36 та п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України;
- ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»;
- п. 9 ч. 1 ст. 11, ч. 5 ст. 13 Закону України «Про міліцію»;
- ст. 16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»;
- п. 5 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- також низка розроблених на їх основі нормативно-правових актів.

У взаємодії прокурора й органу досудового розслідування аксіоматично можна виділити такі елементи, як узгоджувальні процедури, механізми співпраці у здійсненні тих чи інших функцій і система взаємного контролю [10, с. 387]. Однак важливе практичне значення має аналіз форм і завдань взаємодії, оскільки знання типології взаємодії дає змогу знайти найбільш ефективний варіант її організації в конкретних умовах діяльності для виконання визначених завдань на різних етапах досудового розслідування кримінальних проваджень. Адже прокурор, здійснюючи покладені на нього повноваження, є суб'єктом єдиної організаційної структури кримінального провадження, у межах якої він безпосередньо взаємодіє з іншими учасниками кримінального провадження.

Відповідно до ст. 3 КПК України, прокурор зарахований до сторони обвинувачення разом зі слідчим, керівником органу досудового розслідування, а також потерпілим, його представником і законним представником. Тому їхня діяльність у кримінальному провадженні об'єднана єдиною метою, яка не може бути ефективно досягнута без належно організованої взаємодії.

Як процесуальний керівник досудового розслідування прокурор найбільш тісно взаємодіє зі слідчим, керівником органу досудового розслідування. Таку взаємодію, залежно від засобів, які при цьому використовуються прокурором, можна класифікувати на процесуальну та організаційну. Зокрема такої думки дотримується більшість науковців [11, с. 206].

1. Процесуальна взаємодія (основана на нормах кримінального процесуального законодавства України) – форма взаємодії, яка спрямована на реалізацію кримінально-процесуальних правовідносин, що виникають, розвиваються і припиняються між прокурором, слідчим і керівником органу досудового розслідування під час реалізації ними своїх повноважень із розслідування кримінальних проваджень.

До основних форм процесуальної взаємодії прокурора й органів досудового розслідування, які водночас є засобами процесуального керівництва, належать такі: 1) вирішення питань щодо підслідності кримінальних правопорушень; 2) ознайомлення з матеріалами досудового розслідування; 3) участь прокурора у провадженні досудового розслідування; 4) надання вказівок і доручень слідчим та оперативним підрозділам; 5) волевиявлення прокурора щодо окремих процесуальних рішень [12, с. 16].

2. Організаційна взаємодія (основана на нормах підзаконних нормативно-правових актів відомчого характеру) – форма взаємодії, яка не регламентується кримінальним процесуальним законодавством, а, як правило, містить елементи адміністративного управління, спрямовані на погодження діяльності прокурора, слідчого та керівника органу досудового розслідування з виявлення, розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, а також установа осіб, які їх учинили.

Основними видами такої взаємодії є поєднання слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; активне використання рекомендацій тактики й методики, наукових і технічних досягнень під час розслідування кримінальних проваджень; спільне планування проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; спільний аналіз ін-

формації та взаємний обмін нею; консультативна діяльність слідчого під час виконання оперативними працівниками доручень; використання оперативно-розшукових обліків; проведення тактичних операцій; забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування.

Наприклад, Н. Макарчук пропонує форми взаємодії прокурора й органів досудового розслідування, залежно від спрямованості повноважень прокурора відносно цих органів, класифікувати на ті, що спрямовують досудове розслідування, і ті, що забезпечують координацію діяльності органів, які його здійснюють. Разом із тим уважаємо, що такий варіант класифікації не зовсім удалий, оскільки в цьому випадку йдеться про різні функції прокурора – процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і координаційну діяльність правоохоронних органів, які мають різні завдання [12, с. 15].

Аналіз практики діяльності прокурорів-процесуальних керівників засвідчує, що найрезультативніша взаємодія з органами досудового розслідування досягається в таких випадках:

– слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на виявлення й вилучення об'єктів, слідів та інших речових доказів, що зазнали швидкої зміни чи зникли, здатних бути знищеними зацікавленими особами, природними умовами тощо;

– комплекс слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, зосереджених на встановленні факту або фактів, об'єктивно пов'язаних між собою, відомостей про них, інших взаємопов'язаних обставин, що мають суттєве значення для конкретного кримінального провадження;

– відбувається своєчасний взаємний обмін оперативною та слідчою інформацією між суб'єктами взаємодії під час кримінального провадження;

– результати оперативно-розшукових заходів негайно реалізуються й закріплюються процесуально шляхом проведення відповідних слідчих (розшукових) дій або безпосередньо здійснюються негласні слідчі (розшукові) дії;

– здійснюється спільне обговорення результатів слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій з погляду висунення й перевірки слідчих версій;

– погоджується план слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, тобто відбувається спільне планування діяльності прокурора, органу досудового розслідування, а також співробітників оперативно-розшукових підрозділів під час здійснення кримінального провадження;

– здійснюються виїзди зацікавлених суб'єктів взаємодії до іншої місцевості для спільного проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

Водночас варто зауважити, що взаємодія прокурора зі слідчими під час досудового розслідування кримінальних правопорушень частково обмежується процесуальною самостійністю останніх. До змісту процесуальної самостійності слідчого належить таке: 1) процесуальна активність слідчого; 2) свобода вибору шляхів вирішення завдань кримінального провадження на основі внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, з урахуванням обставин кримінального провадження та обраної тактики; 3) можливість слідчого обстоювати своє внутрішнє переконання, що склалося в ході кримінального провадження, у тому числі шляхом оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності прокурора до прокурора вищого рівня, крім випадків, передбачених КПК України (ст. 311 КПК України), та звернення до керівника органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 40 КПК України);

4) особиста відповідальність слідчого за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК України); 5) наділення слідчого владними повноваженнями з одночасним закріпленням законодавчих гарантій, що встановлюють обов'язковість законних вимог, доручень і процесуальних рішень слідчого (ч. 5 ст. 40, ч. 3 ст. 41 КПК України); 6) недопустимість втручання у процесуальну діяльність слідчого осіб, котрі не мають на те законних повноважень, у тому числі шляхом установа кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 40 КПК України, ст. 343 Кримінального кодексу України).

Утім практична діяльність вимагає чіткого розуміння процесуальної самостійності слідчого стосовно прокурора, зокрема її меж, оскільки вона не може бути розширена, так як

це призведе до перебирання на себе функцій прокурора керівником органу досудового розслідування. Слідчий не вправі самостійно звернутися до слідчого судді з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без попереднього звернення до прокурора або в разі, якщо прокурор відмовив у наданні згоди на звернення до суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також продовження строку тримання під вартою. У випадку відмови в узгодженні клопотання прокурор повинен письмового викласти мотиви відмови.

Важливим для вироблення ефективної взаємодії правоохоронних органів є робота з усунення факторів, що негативно впливають на ці процеси. Зокрема, В. Лисенко є одним із перших науковців, хто провів відповідне узагальнення [13, с. 14]. У свою чергу, дослідження ефективності взаємодії прокурора й органу досудового розслідування також вимагає виокремлення факторів, які на неї негативно впливають, а саме: 1) наявність різних інтересів підрозділів, що беруть участь у спільних діях, у тому числі оперативно-розшукових підрозділів; 2) різні критерії оцінювання діяльності прокурора і взаємодіючих підрозділів; 3) корумпованість окремих співробітників органів досудового розслідування; 4) відсутність зацікавленості в кінцевому результаті діяльності; 5) відомчі інтереси й нерозкриття певної наявної інформації (більшою мірою оперативно-розшукової інформації); 6) низький рівень нормативно-правової регламентації взаємодії у сфері досудового розслідування кримінальних проваджень; 7) відсутність належного методичного забезпечення щодо організації та здійснення взаємодії під час розслідування кримінальних проваджень; 8) неналежний рівень професійної підготовки співробітників, які беруть участь у спільних діях; 9) складність виявлення й розслідування окремих кримінальних проваджень; 10) відсутність нормативного визначення часу комунікації слідчих і процесуальних керівників щодо погодження клопотань на проведення процесуальних дій та усунення недоліків змісту процесуальних документів; 11) ужиття правопорушниками заходів щодо протидії правоохоронним органам.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, доцільно сформулювати низку висновків.

По-перше, належна організація взаємодії прокурора й органу досудового розслідування є важливою умовою ефективності процесуального керівництва досудовим розслідування та однією з ключових складових організації роботи прокурора-процесуального керівника.

По-друге, у КПК України доцільно визначити поняття взаємодії, що дасть змогу належно забезпечити її нормативно-правове регулювання, зокрема межі, принципи і правові гарантії здійснення.

По-третє, правильно організована взаємодія прокурора й органу досудового розслідування є дієвим способом підвищення оперативності та результативності досудового розслідування за умови постійності її здійснення. Водночас така взаємодія не повинна перетворюватися в інструмент втручання в самостійну процесуальну діяльність слідчих.

Низку особливостей має також взаємодія керівника органу прокуратури і керівника органу досудового розслідування, що стане предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Юхно О.О. Окремі аспекти взаємодії слідчих та інших підрозділів органів внутрішніх справ під час розслідування злочинів / О.О. Юхно // Вісник ХНУВС. – 2012. – № 2 (57). – С. 212–221.
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ // Голос України. – 06.08.1993.
3. Годороба В.Ю. Про взаємодію процесуальних органів у кримінальному судочинстві / В.Ю. Годороба // Актуальні проблеми держави і права. – 2006. – Вип. 27. – С. 49–56.
4. Руденко М.В. Про сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням / М.В. Руденко, В.П. Півненко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 277–283.

5. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підручник] / В.М. Плішкін ; за ред. Ю.Ф. Кравченка. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 702 с.
6. Головка М.Б. Організаційно-правові та психологічні засади вдосконалення взаємодії працівників оперативних підрозділів та слідчих : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / М.Б. Головка. – К., 2012. – 19 с.
7. Козаченко І.П. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : [монографія] / І.П. Козаченко, В.Л. Регульський. – Львів : ЛІВС при НАВС України, 2000. – 219 с.
8. Кириченко О.В. Актуальні питання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ зі слідчими під час протидії злочинам проти громадської безпеки / О.В. Кириченко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 239–246.
9. Гавріляк О.Ю. Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів при проведенні тактичних операцій у кримінальних провадженнях про вимагання / О.Ю. Гавріляк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2013. – № 6-2. – Т. 2. – С. 114–117.
10. Komarnytzka O. Die Zusammenarbeit des Leiters einer Staatsanwaltschaft, dem Staatsanwalt, der die prozessuale Leitung innehat und dem ermittelnden Organ der Staatsanwaltschaft im Rahmen der ukrainischen Strafprozessordnung / O. Komarnytzka // Die Zusammenarbeit der Staatsanwaltschaft. – 2014. – № 4. – С. 385–397.
11. Никифорчук Д.Й. Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування під час здійснення кримінального провадження щодо одержання неправомірної вигоди службовими особами, які обіймають відповідальні посади / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Заблоцька // Наука і правоохорона. – 2014. – № 2 (24). – С. 204–209.
12. Марчук Н.В. Організаційно-правові основи діяльності прокурора у досудовому кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Н.В. Марчук. – Х., 2012. – 20 с.
13. Лисенко В.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.В. Лисенко. – К., 2006. – 35 с.

